

УДК 346.232

Андрій Омельченко,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного та трудового права
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ПРАВОВИЙ СТАТУС ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА НЕДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

У статті досліджується правовий статус Торгово-промислової палати України як суб'єкта недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю в Україні.

Ключові слова: недержавне управління, зовнішньоекономічна діяльність, Торгово-промислова палата України.

В умовах проведення в Україні економічних та адміністративних реформ актуальним є теоретичний аналіз поняття, системи та правового статусу суб'єктів недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю, взаємовідносин цих суб'єктів із іншими суб'єктами управління зовнішньоекономічною діяльністю, особливостей властивих для них функцій, форм та методів управління. Як відомо, недержавне управління є одним із видів соціального управління [1]. Метою даної статті є дослідження правового статусу Торгово-промислової палати України як суб'єкта недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю.

Недержавне управління зовнішньоекономічною діяльністю можна визначити як здійснення врегульованого нормами права, зобов'язуючого в рамках диспозитивних правовідносин, цілевстановлюючого, організуючого та регулюючого впливу з боку суб'єктів управління недержавної форми власності в межах, встановлених законодавством та їх статутними документами повноважень на діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з метою ефективного досягнення запланованих результатів відповідно до потреб загальнодержавного та регіонального розвитку економіки України, її окремих сфер та галузей. До системи суб'єктів недержавного управління

зовнішньоекономічною діяльністю належать наступні групи суб'єктів: 1) громадські організації (в тому числі національні та міжнародні спілки суб'єктів підприємницької діяльності); 2) національні та міжнародні торгові (торгово-промислові) палати; 3) національні та міжнародні об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності — юридичних осіб; 4) біржі; 5) окремі юридичні особи — суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності [2].

У нормативному порядку перелік недержавних суб'єктів управління зовнішньоекономічною діяльністю визначений у ч. 2 ст. 7 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [3]. До них, зокрема, віднесені: 1) недержавні органи управління економікою (товарні, фондові, валютні біржі, торговельні палати, асоціації, спілки та інші організації координаційного типу), що діють на підставі їх статутних документів; 2) самі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності на підставі відповідних координаційних угод, що укладаються між ними.

Окремою групою суб'єктів недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю є торгові (торгово-промислові) палати. В Україні правовий статус торгово-промислових палат визначається Законом України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР [4].

Відповідно до ч. 1 ст. 1 зазначеного Закону торгово-промислова палата є недержавною неприбутковою самоврядною організацією, яка об'єднує юридичних осіб, які створені і діють відповідно до законодавства України, та громадян України, зареєстрованих як підприємці, та їх об'єднання.

Слід зазначити, що назва «торгово-промислова палата» та утворені на її основі словосполучення можуть використовуватися лише стосовно організацій, створених відповідно до зазначеного Закону. Інші організації не мають права використовувати у своїх назвах словосполучення «торгово-промислова палата», «торгова палата» або «промислова палата» і не підлягають державній реєстрації під назвами, що містять ці словосполучення. При цьому дія зазначеного Закону не поширюється на членів торгово-промислової палати у разі здійснення діяльності, не пов'язаної з членством у торгово-промисловій палаті.

Керуючись єдиним теоретико-методологічним підходом до характеристики правового статусу суб'єкта управління та відповідно до Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» слід зазначити, що торгово-промислові палати: є юридичними особами, що являють собою добровільні об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності — юридичних та фізичних осіб (громадян України); створюються на загальнодержавному рівні — Торгово-промислова палата України, та на території Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя — регіональні торгово-промислові палати (у межах кожної з цих адміністративно-територіальних одиниць може бути створена лише одна торгово-промислова палата) (ст. 5); державна реєстрація Торгово-промислової палати України провадиться Міністерством юстиції України, Торгово-промислової палати Автономної Республіки Крим — Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, інших торгово-промислових палат — відповідно обласними, Київським та Севастопольським міськими управліннями юстиції; постійно діючі; колегіальні (ст. 9); положення про їх правосуб'єктність як юридичних

осіб містяться у статутах і не повинні суперечити законодавству України (ст. 8); втручання державних органів та їх посадових осіб у діяльність торгово-промислових палат, так само як і втручання торгово-промислових палат у діяльність державних органів та їх посадових осіб не допускається (ст. 4); можуть займатися підприємницькою діяльністю лише в тому обсязі, в якому це необхідно для виконання їх статутних завдань (одержаний прибуток спрямовується на виконання статутних завдань) (ч. 2 ст. 1); джерелами формування майна є вступні та членські внески, прибуток від господарської діяльності торгово-промислових палат, створених ними підприємств та інших організацій, інші доходи та надходження, отримання яких не суперечить законодавству України (ст. 12); відповідні державні органи здійснюють контроль і нагляд за діяльністю торгово-промислових палат у межах своїх повноважень відповідно до законодавства (ст. 4); торгово-промислові палати відповідають за своїми зобов'язаннями всіма коштами та майном, що належать їм та не відповідають за зобов'язаннями своїх членів, так само як члени торгово-промислових палат не відповідають за зобов'язаннями останніх, а також не відповідають за зобов'язаннями створених ними підприємств та інших організацій, так само як підприємства та інші організації не відповідають за зобов'язаннями торгово-промислових палат (ст. 1); ліквідація провадиться за рішенням засновників, вищого керівного органу, або за рішенням суду у випадках і порядку, встановлених законодавством України (ст. 10).

Науково-теоретичний аналіз мети, завдань та функцій діяльності торгово-промислових палат дає можливість зробити наступні висновки.

Так, слід зазначити, що метою створення та діяльності торгово-промислових палат, серед іншого, є сприяння інтеграції національної економіки у світову господарську систему, створення сприятливих умов для науково-технічних і торговельних зв'язків між українськими підприємцями та підприємцями зарубіжних країн. Відповідно до мети, торгово-промислові палати виконують відповідні за-

вдання, аналіз яких показує, що в своїй більшості вони стосуються саме сфери зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема це сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, експорту українських товарів і послуг, надання практичної допомоги підприємцям у проведенні торговельно-економічних операцій на внутрішньому та зовнішньому ринках, освоєнні нових форм співробітництва; представлення інтересів членів палати з питань господарської діяльності як в Україні, так і за її межами; участь в організації в Україні та за кордоном професійного навчання і стажування фахівців; надання довідково-інформаційних послуг, у тому числі іноземним юридичним особам; встановлення і розвиток зв'язків з іноземними підприємцями, участь у роботі міжнародних неурядових організацій тощо (ст. 3 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні»). Торгово-промислова палата України має право одержувати в установленому порядку від міністерств, інших центральних органів виконавчої влади інформацію та матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань (ч. 4 ст. 14 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні»).

Для виконання вищезазначених завдань торгово-промислові палати виконують наступні функції (мають такі повноваження): проводити за дорученням державних органів незалежну експертизу проектів нормативно-правових актів з питань економіки, зовнішньоекономічних зв'язків; представляти і захищати законні інтереси торгово-промислової палати або її членів, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб; проводити на замовлення українських та іноземних підприємців експертизу, контроль якості, кількості, комплектності товарів (у тому числі експортних та імпорتنних) і визначати їх вартість; засвідчувати і видавати сертифікати про походження товарів, сертифікати визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями та інші документи, пов'язані зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності; здійснювати декларування зовнішньоторговельних вантажів у випадках, передбачених законом; організовувати міжна-

родні виставки в Україні та за її межами; організовувати семінари, конференції, ділові переговори з економічних питань як в Україні, так і за її межами; укладати необхідні для виконання функцій палат зовнішньоекономічні та інші угоди тощо (ст. 11 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні»).

Як уже зазначалося, повноваження торгово-промислових палат закріплюються у їх статутах і реалізуються у порядку, передбаченому законодавством України. На підставі та в межах наданих їм повноважень, торгово-промислові палати видають методичні та експертні документи, що є обов'язковими для застосування на всій території України (ч. 2 ст. 11 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні»).

Загальнообов'язковість методичних та експертних документів Торгово-промислової палати України впливає із того, що ряд її повноважень делеговані з боку Кабінету Міністрів України та інших державних органів. Зокрема це стосується: права проводити за дорученням державних органів незалежну експертизу проектів нормативно-правових актів з питань економіки, зовнішньоекономічних зв'язків (п. 1 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні»); проводити на замовлення українських та іноземних підприємців експертизу, контроль якості, кількості, комплектності товарів (у тому числі експортних та імпорتنних) і визначати їх вартість (п. 5 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні»); засвідчувати і видавати сертифікати про походження товарів, сертифікати визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями та інші документи, пов'язані зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності (п. 6 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.02.1994 р. № 79-р «Про надання Торгово-промислової палаті та її регіональним філіям права засвідчувати походження товарів і видавати сертифікати за міжнародними формами» [5], постанова Кабінету Міністрів України від 25.02.2003 р. № 255 «Про визначення Торгово-промислової

палати уповноваженим органом з видачі сертифікатів про походження товару» [6], Порядок визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 05.09.1996 р. № 1061 [7]); повноважень виступати гарантуючою організацією, що видає в Україні книжки (карнети) А.Т.А. відповідно до Конвенції про тимчасове ввезення, прийнятої 26.06.1990 р. у м. Стамбулі (розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.12.2004 р. № 988-р «Про надання Торгово-промислової палаті України повноважень виступати гарантуючою організацією, що видає в Україні книжки (карнети) А.Т.А.» [8]).

Таким чином, досліджуючи повноваження Торгово-промислової палати України, можна зробити висновок про те, що в даному випадку, реалізуючи делеговані державою на підставі закону повноваження, орган недержавного управління видає правові акти, які мають обов'язковий нормативний характер.

Крім зазначеного, слід наголосити на тому, що у ряді випадків Кабінет Міністрів України за рахунок коштів державного бюджету здійснював фінансування виконання Торгово-промисловою палатою України окремих делегованих їй функцій (розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.03.1992 р. № 136-р «Про виділення Торгово-промислової палаті України коштів на оплату перекладів з іноземних мов матеріалів з науково-технічних та економічних питань за замовленням Секретаріату Кабінету Міністрів України» [9], розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.09.1992 р. № 629-р «Про виділення Торгово-промислової палаті України коштів для участі провідних підприємств та організацій агропромислового комплексу в спеціалізованій виставці-ярмарку «Польагра-92» [10]).

Ведучи мову про діяльність Торгово-промислової палати України, слід зазначити, що її членами є відповідні регіональні торгово-промислові палати, юридичні особи — резиденти України, громадяни України — суб'єкти підприємницької діяльності та їх об'єднання. При цьому члени регіональних торгово-

промислових палат одночасно є членами Торгово-промислової палати України. На 2013 р. членами Торгово-промислової палати України є близько 10 тис. господарюючих суб'єктів всіх форм власності [11].

Згідно з ч. 3 ст. 14 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» Торгово-промислова палата України, крім вже зазначених вище, виконує наступні функції: здійснює представницькі функції як в Україні, так і за її межами, об'єднує торгово-промислові палати та координує їх діяльність; відкриває свої представництва та філії в інших країнах, а також засновує разом із зарубіжними партнерськими організаціями як в Україні, так і за її межами змішані торгово-промислові палати, ділові ради та інші спільні організації; засвідчує обставини форс-мажору відповідно до умов зовнішньоторговельних угод і міжнародних договорів України, а також торговельні та портові звичаї, прийняті в Україні; веде недержавний реєстр українських підприємств за їх згодою, фінансовий стан яких свідчить про їх надійність як партнерів у підприємницькій діяльності в Україні та за її межами. Порядок ведення зазначеного реєстру визначається Торгово-промисловою палатою України. Реєстраційне свідоцтво, видане Палатою, підтверджує стабільний фінансовий стан підприємств, дає гарантію їх партнерам у тому, що таким підприємствам можна довіряти.

Аналіз функцій торгово-промислових палат (зокрема Торгово-промислової палати України) дає можливість зробити висновок про те, що переважна більшість їх функцій реалізується саме у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Важливим напрямом діяльності Торгово-промислової палати України є вирішення зовнішньоекономічних спорів. Як відомо, при Торгово-промисловій палаті України діють Міжнародний комерційний арбітражний суд і Морська арбітражна комісія. Положення про Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України та Положення про Морську арбітражну комісію при Торгово-промисловій палаті України є додатками до Закону України

«Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.1994 р. № 4002-ХІІ [12].

Активною є міжнародна співпраця Торгово-промислової палати України, яка представляє інтереси своїх членів у Міжнародній торговій палаті, а також в інших міжнародних організаціях з питань підприємницької діяльності. Зокрема Торгово-промислова палата України є членом Міжнародної торгової палати та Всесвітньої федерації торгових палат, Асоціації Торгово-промислових палат Європи, Ділової ради Чорноморського економічного співробітництва, Асоціації ТПП Центральної Європейської Ініціативи. Вона підтримує договірні партнерські зв'язки з аналогічними національними та регіональними структурами майже у 90 країнах світу. З метою сприяння розвитку міжнародних економічних зв'язків Торгово-промислова палата

України створює зі своїми зарубіжними партнерами спільні дорадчі органи — ділові ради [13].

Отже, на основі вищевикладеного слід зробити висновок про те, що Торгово-промислова палата України є органом недержавного управління зовнішньоекономічною діяльністю, який на основі делегування виконує окремі функції державного управління зовнішньоекономічною діяльністю, а власні її функції щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності є продовженням реалізації державно-владних повноважень Кабінету Міністрів України та інших державних органів у зазначеній сфері. Реалізуючи делеговані державою на підставі закону повноваження, вона видає правові акти, які мають обов'язковий нормативний характер.

ПРИМІТКИ

1. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / ред. кол. : В. Б. Авер'янов (гол.) [та ін.]. — К. : Юридична думка, 2007. — Т. 1. Загальна частина. — С. 74.
2. Омельченко А. В. Адміністративно-правові засади зовнішньоекономічної діяльності в Україні : монографія / А. В. Омельченко. — К. : КНЕУ, 2011. — С. 182.
3. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 29. — Ст. 377.
4. Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 13. — Ст. 52.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.02.1994 р. № 79-р «Про надання Торгово-промислової палаті та її регіональним філіям права засвідчувати походження товарів і видавати сертифікати за міжнародними формами» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/79-94-%D1%80>.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.02.2003 р. № 255 «Про визначення Торгово-промислової палати уповноваженим органом з видачі сертифікатів про походження товару» // Офіційний вісник України. — 2003. — № 9. — С. 159. — Ст. 398. — Код акта 24567/2003.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.09.1996 р. № 1061 «Про затвердження Порядку визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями» // Урядовий кур'єр. — 1996. — 19 вер.
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.12.2004 р. № 988-р «Про надання Торгово-промислової палаті України повноважень виступати гарантуючою організацією, що видає в Україні книжки (карнети) А.Т.А.» // Офіційний вісник України. — 2005. — № 1. — С. 100. — Ст. 38.
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.03.1992 р. № 136-р «Про виділення Торгово-промислової палаті України коштів на оплату перекладів з іноземних мов матеріалів з науково-технічних та економічних питань за замовленням Секретаріату Кабінету Міністрів України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/136-92-%D1%80>.
10. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.09.1992 р. № 629-р «Про виділення Торгово-промислової палаті України коштів для участі провідних підприємств та організацій агропромислового комплексу в спеціалізованій виставці-ярмарку «Польагра-92» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/629-92-%D1%80>.
11. Офіційний сайт Торгово-промислової палати України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ucci.org.ua/ua/about.shtml>.

12. Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.1994 р. № 4002-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 25. — Ст. 198.

13. Офіційний сайт Торгово-промислової палати України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ucci.org.ua/ua/about.shtml>.

Омельченко Андрей. Правовой статус Торгово-промышленной палаты Украины как субъекта негосударственного управления внешнеэкономической деятельностью.
В данной статье исследуется правовой статус Торгово-промышленной палаты Украины как субъекта негосударственного управления внешнеэкономической деятельностью в Украине.

Ключевые слова: негосударственное управление, внешнеэкономическая деятельность, Торгово-промышленная палата Украины.

Omelchenko Andriy. The legal status of the Chamber of Commerce and Industry of Ukraine as a subject of non-state regulation of foreign economic activity.

This article examines the legal status of the Chamber of Commerce and Industry of Ukraine as a subject of non-state regulation of foreign economic activity in Ukraine.

Key words: non-state regulation, foreign economic activity, the Chamber of Commerce and Industry of Ukraine.